

EL PAPER DE LES SOCIETATS CIENTÍFIQUES COMARCALS, AVUI

JOSEP NUET I BADIA

El nostre país s'ha distingit sempre per les iniciatives de tota mena, i sobretot les lligades a la cultura.¹ Així trobem, pràcticament arreu, esbarts, centres excursionistes i centres d'estudis, que en general tenen una bona vitalitat, si voleu a vegades fluctuant, relacionada directament amb el potencial humà que poden reunir a cada moment històric. Al cap i a la fi, les entitats les fan les persones que s'hi apleguen, i la seva vitalitat i empena depenen del capital humà i d'intel·ligència que hi aporten els qui en formen part.

Com a exemple, si rastregem per Internet, només a la comarca del Baix Llobregat hi trobareu una vintena llarga de societats dedicades al conreu de la recerca científica. És sobre aquest aspecte de l'entramat cultural del nostre país que vull centrar aquesta conferència.

Per començar, i encara que les societats científiques siguin força nombroses, no crec que en aquest àmbit de la cultura tot siguin flors i violes. Analitzem-ho.

LES DIFICULTATS DE LES SOCIETATS CIENTÍFIQUES, AVUI

Podem convenir sense dubtes que en el moment actual el treball altruista i voluntari, del

1. Conferència pronunciada en l'acte de lliurament dels Premis Ciutat d'Igualada de Recerca 2009, celebrat al saló de sessions de l'Ajuntament d'Igualada, el 15-5-2009.

signe que sigui, és valorat per un conjunt ampli de la societat, però el practiquen un nombre de persones molt més baix del que fóra desitjable.

El camp de les ciències no n'és cap excepció. Així, doncs, una de les primeres dificultats que podem trobar en les societats científiques pot ser *la manca de participació* de les persones en les tasques d'aquestes societats. Hi poden haver molts simpatitzants, fins i tot molts socis d'una entitat, però pocs socis actius. I això passa en totes les societats. L'afiliació és molt més elevada que no pas la participació activa.

Aquesta manca de participació també pot portar *la manca de talents*. Això pot ser més probable en les poblacions petites que no pas en les grans.

Una altra dificultat podria ser *la poca valoració del treball* per part de l'entorn social o de les institucions públiques. També pot ser que aquesta poca valoració sigui fruit simplement d'un desconeixement de l'existència de les societats científiques i de la feina que fan. Afortunadament, però, hi ha moltes institucions públiques, com ara l'Ajuntament d'Igualada i moltes altres, que, conscients de la importància i de la feina que fan les entitats culturals i científiques de les seves viles i ciutats, els donen suport i els tenen la consideració que mereixen.

També les dificultats materials poden perjudicar la feina d'un centre d'estudis. Les *dificultats econòmiques* poden ser un element negatiu per a les entitats científiques, els membres de les quals es veuran obligats a fer malabarismes per

subsistir, en detriment de la seva recerca i estudi. Afortunadament, en aquest aspecte moltes institucions locals i comarcals donen suport econòmic a les activitats científiques.

La *manca de local* per dur a terme la seva feina també pot ser una altra dificultat per a un col·lectiu mínimament nombrós i dinàmic. I, finalment, encara hi podem afegir, en un altre ordre de coses, els *personalismes i els egos dins les societats*, que també poden dur a situacions difícils que entorpeixin la vida social i la bona col·laboració de les persones en el si de l'entitat.

LES VIRTUTS DE LES SOCIETATS CIENTÍFIQUES COMARCALS

Passem ara a veure les virtuts les societats científiques comarcals, que en tenen i moltes. Una de les primeres, sens dubte, és el fet de ser *entitats en les quals les persones s'uneixen per una afició comuna*. És a dir, no són allí, en principi, per competir, sinó per treballar en unes disciplines que els agraden i de les quals gaudeixen durant les hores que poden dedicar al lleure. En principi, l'escenari és ben diferent del que pot ser la universitat o l'esfera professional, en la qual tothom lluita per una plaça, perquè li aprovin un projecte de recerca o per guanyar clients. Una altra cosa serien les friccions i els personalismes que es puguin produir —i certament de vegades es produeixen—, que ja he esmentat, però en principi, l'escenari, sobre el paper, és més plàcid i predisposat a la col·laboració. I això, en els temps que corren, és un valor notable.

D'altra banda, les societats científiques *treballen en la recerca de les realitats properes*. I això considero que és un altre valor a destacar. Veiem que, avui dia, en molts llocs hi ha una tendència, que qualificaria sense embuts de provinciana, a estudiar realitats llunyanes i exòtiques i deixar de banda, potser per considerar-ho poc interessant, el nostre territori immediat, que, si som sincers,

hem de reconèixer que encara té moltes coses per descobrir. I el treball guardonat l'any 2007 amb el X Premi d'investigació Jaume Caresmar, editat al volum de *Miscellanea Aqualatensis* que presentem avui, *Vegetació del massís de la Fembra Morta (Anoia, Catalunya Central)*, dels botànics Josep M. Ninot, Rafael V. Quadrada i Empar Carrillo, n'és una prova palpable.

Això no és d'ara i ja el 1968 el Dr. Oriol de Bolòs escrivia sobre això unes ratlles definitives en el pròleg de la *Flora de la Cordillera Litoral Catalana*, de Pere Montserrat.² El text és escrit en castellà perquè en aquell temps la dictadura franquista tenia prohibida la publicació en llengua catalana. Deia el Dr. Bolòs: «*No vale la pena perder el tiempo en el Maresme, donde ya no queda nada importante por descubrir*». *Frases al estilo de ésta, el amigo Montserrat y el que esto escribe las habíamos oído repetidas veces de boca de nuestros maestros en los tiempos en que empezábamos a movernos en el pequeño mundo de los botánicos. Mérito grande del autor de la obra que ahora presentamos fue el de no dejarse desalentar por tales opiniones, cuyo carácter erróneo ha quedado demostrado de modo patente por la realidad de los resultados obtenidos*». I més avall hi afegia: «*No nos atrevemos a decir, como decían nuestros antecesores, que en el Maresme ya no queda trabajo para el botánico taxónomo y florista. La prudencia adquirida con el escarmiento nos impide concluir de manera tan rotunda*». Certament, el treball de Pere Montserrat, uns dels botànics ibèrics més importants, amb una gran tasca desenvolupada als Pirineus, especialment a Jaca, va aportar moltes novetats i va permetre un coneixement molt més afinat de la flora del Maresme.

Un altre valor que tenen les societats científiques comarcals és *fer recerca de base*. Aquesta recerca de base, que en l'àmbit naturalista actualment no està de moda, moltes vegades queda negligida

2. MONTSERRAT, P., *Flora de la Cordillera Litoral Catalana (porción comprendida entre los ríos Besós y Tordera)*. Mataró: Caja de Ahorros de Mataró, 1968, p. 453 + LXXII.

per les grans institucions científiques del país, és a dir, per la ciència oficial, que orienta els seus esforços a altres temes que es deuen considerar més importants. Hi ha molts projectes de recerca, amb grans pressupostos, que aporten només currículum als autors, però un nul benefici científic al país que els finança. Per posar-ne un exemple, en l'àmbit botànic podem veure la feina continuada de recerca en el territori proper que fan col·lectius amateurs, com els membres de la delegació de la Garrotxa de la Institució Catalana d'Història Natural, una entitat filial de l'Institut d'Estudis Catalans, en l'estudi de la flora olotina, que té tota una tradició d'estudiosos, com Estanislau Vayreda i la saga dels Bolòs. I, en un exemple invers, com a l'Institut Botànic de Barcelona duen a terme, entre altres investigacions, recerques amb equips internacionals sobre la flora d'Andalusia i el nord de l'Àfrica, que també té una tradició que ve del Dr. Pius Font i Quer, i està molt bé, però, d'altra banda, no disposen de cap catàleg actualitzat de la flora de Collserola, que només està a deu quilòmetres de distància i s'hi arriba amb metro, ni de Montjuïc, on són.

Jo em pregunto: els estudis preparatoris sobre el Parc Natural de Collserola, en quin catàleg florístic es basen? En la flora d'Antoni i Oriol de Bolòs publicada l'any 1950?³ En l'àmbit universitari, per exemple, no es valora el treball de recerca sobre la biodiversitat, com ara la confecció de catàlegs faunístics o florístics. I els treballs que es publiquen sobre aquestes especialitats no són considerats com un mèrit acadèmic. Un exemple detonant: el treball guardonat amb el X premi d'investigació Jaume Caresmar, *Vegetació del massís de la Fembra Morta (Anoia, Catalunya Central)*, que presentem avui, obra de tres professors universitaris rellevants, si hi apliquéssim els criteris de valoració acadèmica que s'han aplicat fins ara tindria un valor zero. En

l'àmbit acadèmic seria considerat com si els autors no haguessin fet res. Incomprensible.

Per això considero un valor de les societats científiques comarcals la realització de recerca de base en el país, que moltes vegades tenim negligida, i la publicació dels resultats.

També considero un valor el fet que les societats científiques comarcals *publiquin les dades de la seva recerca en la nostra llengua*, sobretot actualment, en què hi ha una clara deriva a evitar el català en la publicació de les dades dels estudis. En el camp de la ciència que conec més, la botànica, puc aportar dades preocupants sobre l'abandó de la llengua pròpia. En el darrer número de la revista *Collectanea Botànica*,⁴ editada per l'Institut Botànic de Barcelona, només hi ha escrita en català una petita —que es podria qualificar de ridícula—, nota necrològica dedicada al Dr. Oriol de Bolòs, que durant molts anys en va ser el director, i una nota breu. De la resta, tres articles i dues notes breus són escrites en anglès, i quatre articles i una nota breu i una notícia, en castellà.

Aquest ús de les llengües va lligat als sistemes d'avaluació de les publicacions en vista als mèrits acadèmics universitaris. La realitat present fa que molt sovint les persones interessades no puguin llegir gran part de la producció científica del país en cap de les llengües hispàniques. En part, això és degut al domini del món anglosaxó en les comunicacions científiques i als interessos de les grans editorials científiques, que tenen bàsicament l'idioma anglès com a llengua de comunicació. Els factors de globalització i les directrius del Ministeri hi fan la resta. Tot això porta a l'arraconament de les llengües altres que l'anglès i a la concentració de les publicacions de molts científics en unes quantes revistes que es considera que tenen impacte en l'àmbit acadèmic.

Sobre el menysteniment de les publicacions en llengua catalana en les avaluacions de mèrits

3. BOLÒS, A. de & BOLÒS, O. de, *Vegetación de las Comarcas Barcelonesas*, Barcelona: Inst. Esp. Est. Med., 1950, p. 579.

4. *Collectanea Botànica*, 27 (2008). Barcelona: Institut Botànic, CSIC, Ajuntament, 2008.

acadèmics he sentit queixes expressades en públic en alguna conferència a la mateixa universitat i per professors universitaris. També recentment Josep Massot, historiador, director de *Serra d'Or* i de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, es queixava contundentment en un article titulat «En defensa de les publicacions en català»,⁵ que «es doni més valor a un mal resum aparegut en anglès, que a un treball excel·lent redactat en català».

LES POTENCIALITATS DE LES SOCIETATS CIENTÍFIQUES

Voldria fixar-me ara en les potencialitats de les societats científiques comarcals. En primer lloc, la *llibertat d'elecció dels temes de recerca*. En general, els investigadors de cada centre d'estudis dissenyen les recerques que duren a terme. Hi ha altres casos en els quals les institucions públiques poden encarregar o suscitar estudis concrets, que poden ser una font d'ingressos o una contrapartida a l'ajut que els presten.

Les societats científiques comarcals *tenen una relació molt pròxima amb el territori* o amb les realitats històriques o socials que investiguen. El seu camp d'acció és més proper i amb un coneixement més directe dels temes que estudien.

D'altra banda, els grups de recerca locals *són més àgils* que no pas els d'institucions més grans, amb una estructura administrativa i burocràtica més feixuga.

Poden ser *un viver de vocacions científiques*, que en aquestes entitats troben, o haurien de trobar, el brou de cultiu adequat per fer concretar els interessos poc definits o les vocacions incipients. És possible que les societats científiques, moltes vegades, per manca de persones, de temps o de visió de futur, no hagin dut a terme planificadament un treball de viver de vocacions.

EL VIVER DE VOCACIONS. UNA EXPERIÈNCIA

Sobre aquest aspecte puc aportar una experiència que he viscut en primera persona: l'Equip de Recerca Botànica del Centre Excursionista de Catalunya.

Qualsevol científic, per amateur que sigui, té una inclinació o diguem-ne una vocació inicial que l'impulsa a endinsar-se i a avançar en una disciplina científica que l'atrau. Però, a més de seguir aquest impuls interior espontani, el científic amateur també es fa. És a dir, ha de créixer, ha d'aprendre i ha d'agafar experiència. En una paraula, ha de madurar.

Les societats científiques haurien de potenciar aquest treball de viver de vocacions, per augmentar d'alguna manera la seva massa social, els coneixements dels seus membres i assegurar el futur de l'entitat. De fet haurien de ser uns centres de formació destinada als mateixos associats. I en molts casos ho són.

L'experiència que tinc en el Centre Excursionista de Catalunya és molt bona en aquest sentit. Fa tres anys vam formar, amb un altre company botànic, l'Equip de Recerca Botànica, destinat a agrupar les persones que volien dedicar-se amb continuïtat a la botànica i aprendre'n. L'objectiu era doble: aprendre fent una obra, treballant en un objectiu tangible. No pas aprendre primer, per fer una obra més tard.

Ens vam posar a treballar en dos projectes. Un projecte d'hivern, que és un temps dolent per als botànics, però per al qual vam saber trobar un objectiu assequible al coneixement de les persones que en formen part i també adequat al temps hivernal: la cartografia corològica dels arbres de Collserola. Hem explorat cent vint quilòmetres quadrats i s'han cartografiat en el reticle UTM d'un quilòmetre de costat més de setanta espècies d'arbres autòctons o naturalitzats d'antic. Entre tots els participants s'han recollit un total de 4.522 citacions d'arbres de tota la serra de Collserola. Cost econòmic: els viatges i el preu de les fotocòpies amb la llista d'arbres possibles i en les quals anotàvem els que trobàvem.

5. *Serra d'Or*, Barcelona, 2008, núm. 586, p. 12-13.

L'altre projecte d'estiu consisteix a fer una flora completa de la vall de Saltèguet, a la Molina, al Pirineu de la Cerdanya. Aquí el projecte és diferent i la majoria dels participants han hagut d'aprendre les bases de la recerca de camp, de la referenciació de les plantes, de l'herborització i la preparació de les plantes seques i també, i molt important, de la determinació de les plantes. De moment, en una superfície d'uns quinze quilòmetres quadrats, s'han recollit 1.500 referències de plantes i 1.300 plec d'herbari referents a uns cinc-cents tàxons diferents.

Els plec d'herbari, un cop preparats, determinats i integrats a la base de dades, són dipositats en el Centre de Documentació de Biodiversitat Vegetal (CeDocBiV), un servei de la Universitat de Barcelona que reuneix les diverses fonts documentals que utilitzen i alhora generen els grups de recerca de les Unitats de Botànica de la Facultat de Biologia i de la Facultat de Farmàcia. Nosaltres aportem en aquest Centre una petita col·laboració que enriqueix el seu herbari, que està disponible a tots els estudiosos, físicament a l'herbari BCN i a través d'Internet en la xarxa internacional GBIF, que pretén posar a disposició de tothom les col·leccions naturalistes de tot el món.

Tot això ha estat possible gràcies a comptar amb dues persones amb experiència botànica que lideren el projecte i fan de monitors dels altres. Van confeccionar un petit manual perquè tothom tingués la informació bàsica a l'abast. A més de les sortides de camp oficials, cada mes, els membres de l'Equip de Recerca Botànica, que és obert a tothom, fan reunions setmanals de treball, on s'avalua la feina que anem fent, es determinen les plantes, s'aprofundeix sobre els temes difícils o es preparen les sortides o els plans d'exploració per als mesos vinents.

Finalment, els resultats dels treballs es publiquen en alguna editorial interessada o bé per mitjà dels serveis d'edició sota comanda que comencen a estendre's amb força.

ALGUNS APUNTS EN VISTA AL FUTUR

Veient una mica la situació actual i el marc que podem tenir d'ara endavant, m'atreveixo a fer una llista d'aspectes que considero importants per al futur. Que consti que no sóc original i moltes de les coses que diré ja les duu a terme el nostre Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada.

D'una banda, hi ha aspectes de concepte i d'orientació de les actuacions i, de l'altra, hi ha qüestions de tipus organitzatiu i logístic.

En primer lloc, hem de tenir present que les societats científiques comarcals s'han creat a partir de dos elements bàsics: l'afició dels participants i un sentit de fer país, és a dir, contribuir a l'enriquiment del patrimoni cultural de Catalunya. Caldria tenir present, doncs, que com que és una afició, una activitat lúdica, tan rigorosa com vulgueu, però lúdica, perquè es duu a terme durant el temps lliure, les nostres entitats haurien d'estar presidides per un ambient amical, càlid i obert. Només així atraurem més persones. Ens ho hem de passar bé i fer-ho passar bé als que estiguin treballant amb nosaltres. El caliu humà és bàsic per fer una bona feina i no està renyit ni amb el rigor científic ni amb els bons resultats.

A partir d'aquest estil i tarannà, fer-nos el màxim de visibles a la resta de la societat en la qual vivim i treballem. Participar en activitats que siguin públiques i que permetin al conjunt de la societat conèixer les societats científiques i el seu treball. Connectar amb els instituts d'ensenyament a fi d'incorporar nous membres. Hi ha iniciatives, com el Premi Igualada de Recerca Jove o les Trobades de Recerca Jove, que promou el Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, que són molt interessants i que potser caldria estendre i potenciar encara més.

A pesar del que acabo de dir, no veig que a curt termini puguem augmentar gaire la participació de persones amb coneixements i bagatge intel·lectual a les nostres societats científiques. Diria que no depèn exclusivament de la voluntat

ni de les accions de les mateixes societats, sinó, en una gran mesura, de la filosofia de vida dominant en el moment actual. No esperem tenir un gruix important de persones dedicant-se de manera altruista a la ciència en uns equips cohesionats en un ambient de col·laboració arcàdic, si el que impera en la nostra societat són l'individualisme, les actituds dominadores i la competitivitat salvatge, regida per la norma que qui té més, val més. Si volem que les nostres entitats floreixin, un conjunt important de la nostra societat hauria de tenir altres valors que els que acabo d'esbossar. En això passa com en la protecció de la natura: és inútil intentar protegir les espècies individualment sense protegir els ambients on viuen.

Procurar, en la mesura que sigui, fer alguns treballs amb altres grups, que ara anomenaríem projectes transversals, és a dir, en col·laboració amb altres centres semblants, a fi de tenir-hi un bon intercanvi i compartir experiències que ens enriqueixin a tots. Segurament cada institució té uns grups de treball més potents i altres que no ho són tant. Fent projectes en col·laboració: en uns aspectes aprendrem més i en altres ensenyarem més, però tot és interessant. Això també evita l'aïllament i potser el desànim de veure que som pocs.

Optar decididament perquè cada centre d'estudis sigui un viver de vocacions científiques. Procurant, en la mesura del possible, la formació dels seus membres tant al mateix centre com en col·laboració amb altres centres, o en el marc d'altres institucions nacionals, com la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i l'Institut Ramon Muntaner.⁶

6. Institut Ramon Muntaner. Fundació Privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana amb l'objectiu de donar suport als Centres i Instituts d'Estudis, entitats sense afany de lucre que tenen com a prioritat la recerca i la difusió de la història, la geografia, l'etnografia, el patrimoni, la literatura, etc., dins el seu entorn més immediat, l'àmbit local i comarcal, on actuen com a dinamitzadors culturals realitzant una tasca social molt important. <http://www.irmu.org/>

Sobre els aspectes més logístics hem de fer ressaltar el paper que tenen i han de tenir encara amb més força les comunicacions telemàtiques. Sense anar gaire lluny, el CECI ofereix les conferències que programa, en directe o en diferit, una cosa que fa uns anys era impensable. A més, aquesta capacitat de comunicació permet la informació sobre actes, la col·laboració de persones que viuen molt separades les unes de les altres o la consulta a les biblioteques digitals, de llibres i revistes, que faciliten enormement la feina. Com a exemple, hem de dir que hi ha una biblioteca digital especialitzada en botànica del Real Jardín Botánico de Madrid, amb més de 1.800 títols i 1.200.000 pàgines.

D'altra banda, hi ha les publicacions, imprescindibles en qualsevol centre d'estudis que té com a objectiu estudiar i comunicar els resultats de la seva investigació. Tots sabem que són costoses, però de fa relativament poc temps s'està implantant el sistema POD (Print On Demand), que podem traduir per «publicació sota comanda», un sistema que ha vingut dels Estats Units i en el qual el llibre es confecciona i es disposa al web del fabricant en format PDF. El fabricant, perquè no sempre és pròpiament un editor, ven per Internet, i quan hi ha algú que en compra un exemplar, el cobra, fabrica l'exemplar i l'envia per correu postal al client. No n'hi ha estocs i l'edició no costa res a l'autor, que encara fixa el preu que vol cobrar per cada exemplar que vengui. Entre nosaltres, aquest sistema el fa servir l'Institut d'Estudis Martorellencs, que publica amb la casa Lulu, de Carolina del Nord (EUA). Té penjada a Internet una llibreria virtual, en la qual es poden comprar els llibres i descarregar-se gratuïtament, com a e-book, els *Quaderns d'estudis locals*.⁷

També la Biblioteca Nacional de España, en col·laboració amb la firma Bubok, posa a la venda reproduccions dels incunables que guarda.⁸

7. <http://stores.lulu.com/medievalweb>.

8. <http://bne.bubok.com/>.

Com podem veure, estem en plena revolució de les comunicacions en un sentit ampli, que ens permeten, si hi trobem un ús adequat, fer moltes coses que fa un temps eren inimaginables.

PER ACABAR, UNES PARAULES ESTIMULANTS

Voldria cloure aquest parlament amb unes paraules d'encoratjament a tots els implicats en el conreu de les ciències des de les societats científiques comarcals.

En primer lloc, voldria adreçar unes paraules d'ànim i de reconeixement a tots els que es dediquen a la recerca i a l'estudi del nostre país, per la seva contribució a l'enriquiment del capital cultural de Catalunya. Crec que poden, podem, estar legítimament orgullosos de la nostra contribució. Aquesta convicció que anem bé no exclou que tinguem consciència de les nostres limitacions i que hàgim de fer l'autocrítica que calgui i on calgui, que, lògicament, no és ni ara ni aquí. Cal que tinguem el sentiment i la convicció que la nostra feina és bona, és útil, és positiva, per a nosaltres, per a la ciència i per al nostre país.

També voldria reconèixer la voluntat de col·laboració de les administracions públiques i de les empreses que ajuden de moltes maneres les societats científiques, en la seva feina no sempre prou reconeguda. Que tinguin la certesa que la seva ajuda, generalment discreta però sempre molt agraïda, tindrà un rendiment molt superior al seu valor. I, finalment, agrair a tots vostès la seva assistència i atenció.

JOSEP NUET I BADIA (Barcelona, 1946), graduat en arts aplicades per l'Escola Massana, és cartògraf, dissenyador gràfic, botànic, escriptor. A part de la feina professional, s'ha dedicat a la recerca botànica i a l'excursionisme científic. Té més de dues-centes publicacions sobre botànica i excursionisme, les darreres de les quals són *Plantes alpines del Pirineus* (2008) i la guia *La vall de Ribes a peu de poble en poble*, amb Àngels Morell (2009).